

Освіта як важлива соціокультурна детермінанта становлення особистості : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Хмельницький, 19 листопада 2010р.) / Хмельницька обласна рада, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. – Хмельницький : ХМА. – 2010. – 305с. (С.49-57)

"Світ без кордонів" - виклики сучасного інформатизованого суспільства.

У статті розглянуто вплив інформаційно-комунікативних технологій які дозволяють, долаючи кордони, створити єдиний віртуальний простір для взаємодії і спільних дій груп дослідників із різних куточків світу. У результаті формуються розгалужені мережі людей, установ та організацій (без кордонів), в яких відбувається створення нових знань та обмін ними.

Ключові слова: інформаційно-комунікативні технології, освіта, культура, наука, мережевий простір, кордони.

Сьогодні в ХХІ столітті не можливо не помітити ті нові можливості, які несе з собою інформаційна революція, створюють виклик традиційним системам генерування, розповсюдження та передачі знань, тобто системам науки, культури й освіти. Світ з кожним роком стає дедалі тіснішим та взаємозалежнішим. Поступово стираються кордони між державами. Люди стали більш мобільними, менш чутливими до наукових стереотипів, толерантнішими; вони мислять широко, глобально та не бажають обмежувати себе жодними рамками: ані територіальними, ані мовними чи релігійними. Розвинувшись економічно, глобалізація призвела до непередбачуваних політичних та соціокультурних наслідків: люди, будучи мешканцями одного місця, бажають водночас належати до універсального світу, бути його громадянином. Найпріоритетніші сфери людської діяльності у ХХІ столітті – це наука, культура, освіта, що продукують нові знання, завдяки яким відбувається становлення нових цивілізаційних вимірів – динамічно стрімких, сповнених несподіваних поворотів, викликів, що вимагає енергії інтелекту,

інноваційного мислення і, зрештою інноваційної людини; це сфери, що олюднюють знання і забезпечують індивідуальний розвиток людини; це сфери, де відбувається становлення планетарного комунікативного простору, який активно впливає на все життя суспільства, окремого індивіда, на складові культури, науки та освіти.

Глобальне інформаційне суспільство сьогодні поглиблює процес соціальної диференціації за освітнім критерієм, оскільки надає всім різні можливості на реалізацію власного потенціалу. В результаті цього виникають невидимі кордони, які розділяють людей, до прикладу, світова павутина Інтернет, яка об'єднує лише тих, хто має до неї доступ, та відсікає тих, хто його позбавлений. В умовах глобалізації значна частина населення планети виявилась включеною в нову інформаційну реальність, яка характеризується суттєвим розширенням доступу до різноманітних джерел інформації. У людства з'явилась можливість звертатись до подій у режимі реального часу, ставати їх співучасниками. В цілому поєднання можливостей комп'ютера з мережами телекомунікацій "ужимає" простір та час, зменшує значення національних кордонів, дає індивідам відчуття належності до певної глобальної спільноти. Все це кардинально змінює систему існування уявлень про логіку освітнього процесу, ставить завдання виділити його пріоритетні компоненти як домінуючий фактор сучасної цивілізації.

Виникає новий світ, нова цивілізація в якій живе і творить людина і, яку ми називаємо "постіндустріальна цивілізація", "інформаційна епоха", "глобалізація", "постмодерн" і варто зазначити, що це не просто означення, а головні характеристики сучасного нового життя. Цей новий світ, в якому зростає шаленими темпами могутність техніки, все щільніше нас захоплює віртуальне царство, все просторішими стають екрани комп'ютерів і телевізорів, все ширше множаться зони комунікації тощо. Все це - нові складові буття, що змушує вносити значні корективи в освітній простір, у навчальні програми і загалом у формування нової людини. Впровадження в сучасний освітній простір Болонської системи суттєво підвищує роль інформаційно-

комунікативних технологій в освіті, що зумовлено сучасною світовою тенденцією створення глобальних відкритих освітніх та наукових систем, які дають змогу, з одного боку, розвивати систему накопичення і поширення наукових знань, а з другого – надавати доступ до різноманітних інформаційних ресурсів широким верствам населення.

Головними завданням освіти в сучасному суспільстві постає навчити учнів та студентів використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології. Однак, одразу виникає нагальна потреба у прискореній підготовці викладачів та фахівців у галузі інформаційно-комунікативних технологій. Оснащення закладів освіти сучасною комп'ютерною технікою, педагогічними програмними засобами, електронними підручниками. Саме від розв'язання цих завдань залежить розвиток і якість освіти і науки в країні. З приводу цього у 1997 році Президія НАН України і Колегія міністерства освіти та науки вирішили створити Асоціацію користувачів Української науково-освітньої мережі і Центр Європейської інтеграції для координування робіт [1, 5]. Сучасні технології рухаючись вперед надали змогу користуватись інформацією, що накопичувалась кілька століть за допомогою спеціальної системи пошуку і зберігання інформації. В сучасному інформаційному середовищі відбувається всебічна комп'ютеризація бібліотек, перехід на електронні носії інформації, створення власних баз даних і розвинутих пошукових систем. Потужні бази даних і знань відіграють роль гігантських "сховищ" для нескінченних фактів і базових даних у всіх сферах людської діяльності, а глобальні комп'ютерні мережі стають потужними інструментами для високошвидкісного доступу до цієї інформації з будь-якого куточку країни, наукової установи чи університету.

Як відомо, місце та роль будь-якої держави у світовій спільноті пов'язані з її спроможністю виробляти, споживати нові знання й технології.

Традиційні географічні та політичні кордони між країнами вже не відіграють тієї вирішальної ролі, як було колись. Деякі країни та великі компанії здатні створювати нові знання, захищати і продавати їх, інші є переважно користувачами чужих знань. За цією ознакою відбувається перегрупування

країн світу і транснаціональних компаній на могутні та залежні. З'являються нові альянси, нові території, нові могутні влади, що групуються з метою вироблення та володіння глобальними знаннями (наприклад, 45 країн - учасниць Болонського процесу, Євросоюз та ін.). Як наслідок наукового прогресу - зросла кількість знань, які вже не можливо визначити в термінах класичних дисциплін, таких як математика, фізика, біологія, астрономія, географія, література. Нові знання стають більш комплексними, проблемно-орієнтованими та міждисциплінарними і проблеми які мають вирішуватися з їх використанням, набувають більшої складності і взаємопов'язаності. Знання є одночасно і індивідуальними, і колективними. Зазвичай пізнання світу базувалось на індивідуальних наукових досягненнях, однак, у суспільстві побудованому на знаннях, дедалі більшого значення набуває колективний розум, який формується на основі колективних форм інтелектуальної роботи. При цьому інформаційно-комунікативні технології дозволяють, долаючи кордони, створити єдиний віртуальний простір для взаємодії і спільних дій груп дослідників із різних куточків світу, поєднаних між собою спільною метою щодо вирішення тих чи інших проблем. Процес створення та розповсюдження нових знань має мережевий характер, в якому головними елементами є вузли (окремі люди, групи людей, установи та організації) і гілки, що втілюють зв'язки між вузлами та мають природній та довільний розвиток. У результаті формуються розгалужені мережі людей, установ та організацій (без кордонів), в яких відбувається створення нових знань та обмін ними, виробництво інтелектуальної продукції, проводяться фінансові операції, культурологічні обміни і ще величезна кількість інших видів взаємодії між людьми.

Гігантські "сховища", про які ми вже згадували, містять в собі нескінченність фактів та базових істин, але не можна залишити поза увагою і глобальні комп'ютерні мережі, що стають потужними інструментами для високошвидкісного доступу до них з будь-якого куточку світу. Зростає роль методологічних, системних, міждисциплінарних знань людини, які є необхідними для раціонального оперування з різноманітними знаннями та

гігантськими обсягами даних при вирішенні нових, нестандартних проблем. Неабияке значення відіграє уміння дослідника оперувати новим видом інформації – метаданими - великими масивами уніфікованих за певною ознакою даних і знань, здійснювати пошук та виокремлення метаданих зі світових інформаційних ресурсів. Новим викликом для науки є забезпечення відкритого доступу до даних, які відображають загальні факти природи чи суспільного розвитку. У процесі переходу від друкованого до цифрового середовища порушився принцип загальної доступності до наукових видань. Ми не можемо стверджувати, що на сьогоднішній день всі інформація на 100% є відкритою та доступною, тому, що це не можливо, однак, завдяки діяльності багатьох міжнародних організацій в Інтернеті забезпечений вільний доступ до більш ніж 1300 наукових журналів, у тому числі до фондів наукової публічної бібліотеки (Public Library of Science) та інших. Тенденції розвитку сучасного суспільства, його яскраво виражена інформатизація пояснюють необхідність все більш широкого використання інформаційних технологій у сфері освіти. В даний час культурній людині незалежно від її професії та особливостей діяльності необхідно володіти умінням роботи з електронними засобами обробки і передачі інформації.

Постіндустріальний стан людської цивілізації правомірно пов'язують з розвитком інформаційного суспільства — суспільства, рівень якого визначається кількістю і якістю накопиченої інформації, її свободою і доступністю. В останні роки пильна увага дослідників стала приділятися освітнім аспектам формування інформаційного суспільства. Вони пов'язані, насамперед, з аналізом проблем інформаційного суспільства як суспільства, «що навчається», оскільки для всіх членів такого суспільства зростає потреба постійного підвищення кваліфікації, відновлення знань, освоєння нових видів діяльності.

Становлення інформаційного суспільства вимагає забезпечити адекватність освіти динамічним змінам, що відбуваються в природі і суспільстві, усьому навколишньому середовищі людини, зростаючому обсязі

інформації, стрімкому розвитку нових інформаційних технологій. Ті, хто навчаються в цьому суспільстві за його методиками та технологіями, поступова відходять від традиційної категорії студентів чи учнів, набуваючи статусу його громадян, який передбачає наднаціональний підхід до етнічних, конфесійних та інших відмінностей людей, глобальну людську етику, толерантність, солідарність, рівну людську гідність та ін. Учасники цього процесу не прив'язані до одного і того ж місця і до одного і того ж часу, до тих чи інших національних систем освіти. В даному середовищі стало можливим виконання глобальних наукових та освітянських проектів, у яких одночасно беруть участь тисячі дослідників, серед яких, що є важливою приміткою, не лише професори, доктори, вчені, а й прості студенти з різних куточків світу. І ось, на фоні цього виникли в науці і освіті явища під назвою "наука без кордонів", "освіта без кордонів", які функціонують у форма так званих віртуальних лабораторій та віртуальних або дистанційних університетів, відповідно. Іншими словами таке явище як "освіта без кордонів", ґрунтується на технологіях дистанційного навчання і розглядається як таке, що доповнює традиційне новими можливостями, не властивими людині. Воно забезпечує неперевершену швидкість оновлення знань, які вибираються зі світових інформаційних ресурсів, дозволяє без обмежень розширити аудиторію викладача, ігноруючи при цьому географічні кордони, максимально наблизитися до спеціальних потреб індивідів при отриманні ними освіти.

Сама система загальної і професійної освіти, незважаючи на яскраво виражену потребу в більш широкому упровадженні високих освітніх технологій, сама по собі є каталізатором процесу інформатизації суспільства, інструментом формування інформаційної культури людини, підготовки професіоналів нової формації.

В Україні за досить короткий період відбулися кардинальні перетворення: змінилися правові, організаційні, економічні відносини у суспільстві. На зміну традиційній системі освіти приходить система, яка має установку на формування і становлення розвинутої, творчої особистості, здатної легко

адаптуватись до умов довкілля, які постійно змінюються, орієнтуватись у потоці інформації, безперервно займатись саморозвитком.

В даний час у системі навчання склалися основні напрямки застосування в навчальному процесі інформаційних технологій, серед яких:

- використання в процесі навчання автоматизованих систем і комплексів;
- використання експертних систем і систем підтримки прийняття рішень;
- освоєння інформаційних технологій з орієнтацією на подальше застосування в професійній діяльності;
- використання інформаційних технологій як дидактичний засіб і для моделювання різних об'єктів і процесів;
- підвищення творчої складової навчальної і дослідницької діяльності.

Найважливішими задачами інформатизації освіти є:

- підвищення якості підготовки фахівців на основі використання в навчальному процесі сучасних інформаційних технологій;
- застосування активних методів навчання, підвищення творчої та інтелектуальної складових навчальної діяльності;
- інтеграція різних видів освітньої діяльності (навчальної, дослідницької і т.п.);
- адаптація інформаційних технологій навчання до індивідуальних особливостей того, кого навчають;
- розробка нових інформаційних технологій навчання, що сприяють активізації пізнавальної діяльності того, кого навчають, і підвищенню мотивації на освоєння засобів і методів інформатики для ефективного застосування в професійній діяльності;
- забезпечення безперервності і наступності в навчанні;
- розробка інформаційних технологій дистанційного навчання;
- удосконалювання програмно-методичного забезпечення навчального процесу;
- впровадження інформаційних технологій навчання в процес спеціальної

професійної підготовки фахівців різного профілю.

Однією з найважливіших задач інформатизації освіти є формування інформаційної культури фахівця, рівень сформованості якої визначається, по-перше, знаннями про інформацію, інформаційні процеси, моделі і технології; по-друге, вміннями і навичками застосування засобів і методів обробки та аналізу інформації в різних видах діяльності; по-третє, вмінням використовувати сучасні інформаційні технології в професійній (освітній) діяльності; і останнє – баченням навколишнього світу як відкритої інформаційної системи.

Використання інформаційних технологій у системі освіти сприяло створенню "комп'ютерної методології навчання", що орієнтована на застосування в навчальному процесі таких методів, як комп'ютерне моделювання учбово-пізнавальної діяльності, метод інформування, програмування навчальної діяльності, асоціативний метод, метод тестування, ігровий метод активного навчання, метод проектів, метод ситуаційного моделювання та ін.

Застосування комп'ютерної методології навчання орієнтовано в першу чергу на інтеграцію усіх видів навчальної діяльності і підготовку суб'єктів освітнього процесу до життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства.

Слід зазначити також ряд соціальних наслідків процесу інформатизації освіти. Використання інформаційних технологій у навчальному процесі істотно змінює роль і місце викладача та учня в системі "вчитель – інформаційна технологія навчання – учень". Інформаційна технологія навчання – не просто передатна ланка між вчителем і учнем; зміна засобів і методів навчання приводить до зміни змісту навчальної діяльності, що стає усе більш самостійною і творчою, сприяє реалізації індивідуального підходу в навчанні. Різкий стрибок у розвитку комп'ютерної техніки і програмного забезпечення сприяв впровадженню в навчальний процес таких технологій, як мультимедіа-технології, Інтернет-технології, Web-дизайн, а їхнє правильне використання сприяє комплексному розвитку особистості і здібностей людини.

Застосування нових інформаційних технологій може дещо розширити та оновити методи навчання. Це виявляється в наступному – викладач переходить з позицій носія знань на позиції організатора пізнавальної діяльності учнів. З'явився новий напрямок діяльності викладача – розробка інформаційних технологій навчання і програмно-методичних навчальних комплексів.

Людина все менше стає на себе схожою і найбільші культурні прориви відбуваються саме на межі культур, коли чорний опиняється в полі білої культури, українець – в полі західної культури, чоловік в полі жіночої культури, або навпаки. Перехрещення кордонів між мовами, етносами і всіма іншими ідентичностями – ось джерело найбільш "гарячої" культурної творчості. Сьогодні в освітній простір стрімко проникає транскультура. Це нова сфера культурного розвитку за межами існуючих національних, расових і новітніх професійних культур. Це область поза існування, поза місцем знаходження, це свобода кожної людини жити на межі або за межами своєї "вродженої" культури, білої чи чорної, російської чи української, чоловічої чи жіночої.

Це ж саме можна сказати про проведення інноваційних практик в освіту, що утворює трансосвіту. Як приклад можемо навести введення 12-бальної системи якісно змінило не просто систему оцінювання знань учнів і якість підготовки, але змінило і саме ставлення до учня. Ми всі добре знаємо, що освіта звільняє людину від невігластва, детермінації та антикультури. Людиноцентризм у трансосвіті, або краще сказати в новій сфері освітнього розвитку – це продуктивний порядок звільнення від догматичних постулатів, залежності від методологізму, усталеного традиціоналізму просвітницької педагогіки.

Як традиційна, сьогоdnішня культура, в рамках якої відбувається наша вихідна ідентифікація, все сприймається як минуле, "вчорашнє" людства, як якась друга природа, звільнення від якої відкривається простором транскультури. Транскультура – це культура, яка утворюється не всередині окремих своїх областей, а безпосередньо в формах самої культури, в полі взаємодії її з іншою культурою, тобто на межі, де зустрічаються дві культури.

Процес зустрічі переходить у процес взаємодії, обміну і, що важливо, на добровільній основі, без насильства.

Схожою виявляється ситуація в сучасному освітньому просторі який наповнюється новими смислами через орієнтацію на людину. При цьому транс освітній простір не відмінняє набутого віками освітнього досвіду, сукупності знань та педагогічних символів, виплеканих у національній традиції. Людина в транс освітньому просторі сама вибирає, до яких знань їй долучатись і якою мірою їх зробити своїми.

Мережеві мультикультурні технології дозволяють суб'єктам культурних розрізень переходити у віртуальний вимір, створювати публічні сфери в Інтернеті і формувати, таким чином, діаспорні середовища надраціонального рівня, переводячи аналіз полі культурності на новий епістемологічний рівень транскультури.

Транскультурація (лат. trans – крізь, через) – поняття, що відображає культуротворчі процеси. Тобто відображає ситуацію, коли певна етнокультурна спільність з огляду на добровільну міграцію, або примусове (насильницьке) переселення, переміщується в інший, часом досить віддалений, район проживання, де, або повністю немає інокультури, або вона представлена незначно. [2, 391-392.]

Транскультура покликана до життя процесами медіатизації культурних просторів, здатністю діаспорних культур заявляти про себе за допомогою Інтернет-комунікації, та інтегруватись крізь кордони національно-державних просторів. "Транскультура – це така свобода, яку не можна проголошувати, можна тільки до неї прагнути і її частково здійснювати ризикованим досвідом своїх власних культурних мандрівок і мутацій [3, 147]. Транскультура передбачає дифузю початкових культурних ідентичностей в міру чого індивіди перетинають кордони різних культур і асимілюються в них [4, 112].

Транскультурація, на відміну від акультурації, підкреслює факт взаємодії культур "через", "скрізь", територіально-державного простору і кордони, всупереч їм. Транскультурні та гетерокультурні елементи органічно властиві

глобалізаційній парадигмі, ставши наслідком посиленних процесів культурної взаємодії в світовому масштабі, соціально-політичних і духовних процесів. "У цьому смислі, - вважає М.Тлостанова, - транскультурація акцентує кордони, міграції, полілінгвільність, культурну багатоскладовість, необхідність концептуалізації транснаціональних та транс імперських мов, літературних і культурних традицій, фокусуючи в собі ці явища і розкриваючи можливості змішаних, "нечистих" форм соціокультурних взаємодій, що попередньо інтерпретувалися у рамках сталих уявлень про "чисті" національні мови і культури. Космополітичний погляд фіксує у феномені транскультури взаємопроникаючі дифузії, нові форми тотожностей. З таких позицій очевидно, що процес транскультурація заснований на культурно-естетичному полілозі, в якому, однак не повинно проходити повного синтезу, злиття, повного культурного переведу, де культури зустрічаються, але не зливаються. [5, 179].

Концепція "транскультури" виникла в Росії на початку 1980-х. транскультура – це практичний результат діяльності культурології і інших гуманітарних наук, які створювали позиції відсторонення "внеаходимости" (М. Бахтин) по відношенню до усіх існуючих культур. В дослідженнях радянських культурологів 1960-1980-х років виявилось, що культур безмежна кількість, що "наша", радянська – лише одна із цієї багатоманітності. В своїх працях М. Бахтін, А. Лосєв, Ю. Лотман, Д. Ліхачьов, С. Аверинцев, В. Іванов, В. Біблер, Л. Баткін, О. Гуревич та інші поширювали культурний простір. Відкривалась перспектива культури культур, тобто такої універсальної системи знаків, в якій були б присутні варіанти всіх культур існуючих, а можливо і майбутніх.

Транскультура – це така модель розвитку культури, в якій прослідковується яскрава риса свободи, свободи від власної культури, в якій народився і був вихований. Мова йде не просто про політичне право на вільний вибір місця проживання, еміграцію, перетин державних кордонів. Є велика кількість людей, які залишають географічне місце своєї культури, до кінця свого життя перебувають в полоні її культури, мови, традицій. Інші, теж

переселенці, відвернувшись від минулого, стають полоненими іншої, нової культури. І лише менша частина, може жити поєднуючи в собі декілька культур (свою – в якій народилась і іншу – нову, в країну якої переїхала) зберігаючи свободу від кожної з них. Транскультура отримується нами на виході із власної культури і на межі з іншими. Транскультура, це не просто множинність (мульти) культур, це взаємодія і відкритість культур. Важливо зазначити, що на відміну від "мультикультурності", яка створює ціннісну рівність і самодостатність різних культур, концепція "транскультури" пропонує їх відкритість і взаємопроникненість. Тут діє принцип не диференціації, а інтерференції, тобто "розсіювання" символічних значень однієї культури в полі інших культур. Звідси слідує наступне, якщо "мультикультурність" наполягає на належності індивіда до своєї, біологічної чи географічної культури, то "транскультура" припускає дифузю висхідних культурних ідентичностей в міру того, як індивіди перетинають кордони різних культур і асимілюються в них.

Суттєвими видаються міркування про те, що "межа" культур є одночасно "позакультурною" і "внутрішньокультурною" [6, 45].

Транскультурність формується у глибинних надрах духовного світу людини. На нашу думку, ефективним світоглядним механізмом формування транскультурної ідентичності є діалогізм як модель філософування і ставлення до світу. Діалог, як процес спілкування "Я" та "Іншого" надає, як мінімум дві необхідні передумови для транскультурної ідентифікації.

Отже, як бачимо, саме завдячуючи новим інформаційним технологіям в комунікативному суспільстві, стираються кордони в будь-якій сфері життєдіяльності людини. Саме в сучасному мережевому просторі, де інформація стає вищою цінністю, а інформаційна культура людини постає як визначальний фактор професійної діяльності, відбувається істотне підвищення статусу науки, освіти та культури. Людина отримала можливість сама вибирати до яких знань їй долучатись, і якою мірою їх робити своїми.

Список використаних джерел

1. Вища освіта і наука – найважливіші сфери відповідальності громадського суспільства та основа інноваційного розвитку. Рішення Колегії МОН України від 24.04.2005 // Інформ. зб. МОН України. – 2005. –№13-14. – С. 3-16
2. Пітусь Л., Стеценко В. Культурологічно-релігієзнавчий практикум: Навч.-метод. Посібник, для студентів університету. – Львів.: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 556с.
3. Майкл Хардт, Антонио Негри. Империя. – М.: "Праксис", 2004
4. Энштейн М. От многокультурия – к транскультуре. – Доклад, прочитанный в Российском философском обществе 28 мая 2003 года // Весник Российского философского общества. – 2003. - №3
5. Тлостанова М. В. Постсоветская литература и эстетика транскультурации. Жить никогда, писать неоткуда. – М., Едиториал УРСС, 2004
6. Библер В.С. Нравственность. Культура. Современность. (Философские размышления о жизненных проблемах). – М.: Знание. 1990. 64с.